

ЧИ НЕ НАСТАВ ТОЙ ЧАС?

У статті мова йде про проблеми забезпечення навчальними приміщеннями Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка за весь період його існування, починаючи від учительського інституту.

Ключові слова: Чернігівський учительський інститут, педагогічний інститут, пошук придатного приміщення.

У вересні 2011 р. Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка відзначив 95-у річницю свого існування. Свій початок він бере від Чернігівського учительського інституту, який був відкритий 22 вересня 1916 р. Про проблеми його створення мова йшла у статті «Чернігівський учительський інститут (1916–1919рр.)», надрукованій у «Сіверянському літопису» у 2006 р., №2. Проте в даній публікації йтиметься про проблему, яка виникла від початку існування навчального закладу і не вирішена до цього часу, — це проблема приміщення інституту, а нині університету.

У вже згаданій публікації мова велася про те, що для відкриття нового навчального закладу місцевим органам влади необхідно було виконати кілька урядових вимог. Головною з них було будівництво приміщення для інституту або надання придатної споруди для навчально-виховної роботи. Фінансове забезпечення ВНЗ брав на себе уряд.

20 січня 1913 р. губернські земські збори після детального обговорення питання про відкриття учительського інституту прийняли рішення «поручить Губернської управе возбудити перед Правительством соответствующее ходатайство» [1, арк.3]. На зборах також було вирішено, що у випадку відкриття інституту у м. Чернігові губернське земство виділить на його потреби одноразову допомогу у розмірі 10000 крб.

20 березня 1913 р. Чернігівська міська дума на своєму засіданні підтримала ідею створення учительського інституту і вирішила у випадку його відкриття відвести для будівництва приміщення територію 1000 квадратних сажень на «Хавенщині» та призначити одноразову допомогу в сумі 3 тис. крб. або цеглу для будівництва на цю суму [2, арк. 3 зв.]. Тобто місцеві органи влади гарантували уряду виконання своїх обов'язків щодо відкриття нового навчального закладу та обіцяли підтримку в його діяльності.

Проте, коли настав час виконувати обіцяне, директора інституту і педколектив залишилися сам на сам у вирішенні цієї складної проблеми. На першій педагогічній раді 30 серпня 1916 р. директор інституту О.П. Фльоров повідомляв про проблему пошуку приміщення і вказав, що один клас для навчальних занять та невелику підсобну кімнату інститут буде орендувати у торгової школи. Для канцелярії та житла директора буде орендований один з приватних будинків.

Протягом першого року існування директор інституту разом з пошуком придатного приміщення намагався з'ясувати можливості будівництва нової споруди. В процесі вивчення цього питання стало зрозуміло, що скористатись відведеною міською владою невеликою земельною ділянкою під забудову було неможливо, адже вона розташовувалась у низині і підтоплювалась ґрунтовими водами. Разом з тим у зв'язку з ходом воєнних дій Першої світової війни значна частина чоло-

---

© Боровик Анатолій Миколайович — доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка.

вічого населення була призвана до армії, не вистачало робочих рук, у тому числі і будівельників. Тому ідея будівництва нового приміщення відпала сама собою.

Але ж і придбати для інституту уже існуюче приміщення було також не просто. До початку 1917 р. його пошуком активно займався директор інституту. З січня цього року цією проблемою переймалась уже комісія, до складу якої увійшли, крім директора учительського інституту, губернський архітектор, директор учительської семінарії, член міської думи, викладачі інституту [3, арк.113 зв.]. Переглянувши ряд запропонованих приватних будівель, члени комісії також зрозуміли, що придбати у власність приміщення, придатне для навчальних занять, стало теж неможливо. За останній рік відбулося значне зростання цін, у тому числі на землю та будівлі. Будинки, які на початку 1916 р. коштували 1-2 тисячі, уже в 1917 р. оцінювались у 100–120 тис. крб.

Перед початком навчального року загострюється проблема місцеперебування інституту. По-перше, вести плідну роботу двом курсам в одній кімнаті торгової школи було неможливо. По-друге, органи місцевого самоврядування, забувши про обіцяну підтримку в діяльності учительського інституту, вимагали «выбраться с помещения торговой школы» [4, арк.6]. Знову розпочалися пошуки приміщення. Проте вихід директором інституту був знайдений.

Другий 1917 - 1918 навчальний рік Чернігівський учительський інститут працював у приміщенні дворянського пансіону-притулку, орендованому до 1 серпня 1918 р. У розпорядженні навчального закладу було 10 кімнат на другому поверсі, шість з яких зайняли навчальні класи трьох відділень, та ще чотири використовувались як кабінет природничих наук, учительська та як гуртожиток. Канцелярія інституту із житлом директора залишалася в орендованому приватному будинку.

Хоча умови роботи стали значно кращими у порівнянні з попереднім роком, проте у річному звіті за 1917 р. директор інституту із сумом зазначав, що без власного приміщення, при постійному його пошуку, за відсутності обладнання та засобів навчання, вести нормальну роботу інституту неможливо. Не вказуючи на конкретні органи влади чи установи та осіб, які б могли допомогти, О. Фльоров підкреслював, що навчальний заклад не може весь час перебувати в такому становищі і має бути «выведен из своего нищенского убожества» [5, арк.23в.].

Особливо загострилась проблема з пошуком навчального приміщення наприкінці 1917 - 1918 навчального року, адже за умовами договору перебування у будівлі дворянського пансіону-притулку завершувалось 1 серпня 1918 р. Уже 29 березня цього ж року директор інституту О. Фльоров звертається з листом до Міністерства народної освіти, в якому розповідає про проблеми існування інституту та митарства по пошуку придатного приміщення. Директор наголошував, що з 1 серпня існує загроза залишитись учительському інституту взагалі на вулиці. Навчальному закладу загрожувало закриття. Тому педагогічна рада інституту просить Міністерство народної освіти сприяти передачі будівлі, яку займав Селянський банк, у зв'язку з його ліквідацією [6, арк.5]. У ній можуть розміститись не лише усі підрозділи інституту, а й вища початкова школа, яку мали відкрити разом з інститутом ще в 1916 р.

Наприкінці квітня О. Фльоров надсилав ще одного листа до Міністерства освіти з подібним проханням. Зміст його доповнювався проханням звернутись до Міністерства фінансів та Центральної Ради, які б допомогли передачі учительському інституту приміщення Селянського банку [7, арк.63в]. Проте саме в цей час у Києві до влади приходив гетьман П. Скоропадський, а будівля Чернігівського селянського банку переходить до іншої заможної фінансової організації.

Проте пошуки приміщення для інституту були також не марними. О. Фльоров зміг досягнути домовленості з уповноваженими товариства «Олизарок», у розпорядженні якого було приміщення дворянського пансіону-притулку. 15 червня 1918 р. був підписаний акт про оренду інститутом на один рік 12 кімнат другого поверху пансіону-притулку з 2 туалетними кімнатами та 1 кімнатою у підвальному приміщенні для обслуговування. Також орендувався великий флігель, що у договорі

значився як «больничный корпус», а також «воспитательный» флігель. Інституту передавались п'ять підсобних приміщень-сараїв та льодник. У договорі встановлювалась оплата за їх використання [8, арк.Ззв.].

У цей час пошуком місця розквартирування займалась також Баварська етапна комендатура, що була відряджена до м. Чернігова. Її керівництво звернуло увагу на приміщення дворянського пансіону. На період літніх канікул учнів інституту представники німецької комендатури розмістились у орендованих інститутом кімнатах з умовою звільнення їх 22 серпня [9, арк.4]. Місце перебування комендатури її співробітникам сподобалось, тому вони не поспішали шукати інше. Зрештою знайшли ще одне місце — будівлю Чернігівського реального училища.

Дізнавшись про це, директор училища Андрієвський звертається з листом до керівництва Баварської етапної комендатури. В ньому він розповідає, що протягом трьох років учням реального училища довелося навчатись у другу зміну в будівлі жіночої гімназії, оскільки їх приміщення займав лазарет та інші військові канцелярії. Нині військові звільнили їхнє приміщення, тому директор реального училища прохав німецького коменданта «сжалитись над детьми» і не займати цю будівлю [10, арк.10].

5 серпня 1918 р. директор учительського інституту звертається до керівництва товариства «Олизарок», з яким був підписаний договір про оренду дворянського пансіону, з проханням якомога скорішого звільнення «воспитательного» флігеля, де перебували представники Баварської комендатури [11, арк.44а].

У той же день, 5 серпня, керівник Баварської комендатури повідомляє директора учительського інституту О. Фльорова про те, що звільнення дворянського пансіону нині «по военным причинам не возможно». Він пропонував інституту розміститись у приміщенні реального училища, а всі питання погоджувати з її директором [12, арк.11].

У відповідь 9 серпня 1918 р. директор учительського інституту надсилає листа до Баварської етапної комендатури, в якому нагадує про офіційне зобов'язання коменданта від 31 травня за № 28 про звільнення до 22 серпня приміщення, взятого в учительського інституту на період літніх канікул. Усі ті будівлі, куди комендант рекомендував перейти навчальній установі, непридатні для роботи, у них відсутній гуртожиток для проживання учнів. Директор інституту просив коменданта переглянути своє рішення [13, арк.4-5].

10 серпня О. Фльоров надсилає листи до Міністерства освіти та до військового міністра, в яких просить повернути інституту приміщення, зайняте німецькою комендатурою [14, арк.9].

З першого вересня 1918 р. в учительському інституті мав розпочатися третій навчальний рік. Проте через відсутність приміщення розпочати заняття було неможливо. Директор учительського інституту на початку вересня звертається до Чернігівського губернського старости з проханням допомогти звільнити приміщення пансіону-притулку, яке, згідно з договором оренди, має займати інститут [15, арк.83]. 5 вересня губернський староста Висоцький звертається до керівника Баварської комендатури і просить звільнити помешкання, яке вони займають [16, арк.74].

9 вересня 1918 р. комендант Баварської етапної комендатури надсилає лист директору учительського інституту, у якому вимагає у триденний строк «очистить помещения» від майна інституту у приміщенні колишнього дворянського пансіону-притулку, оскільки комендатура «крайне нуждается в этом помещении» [17, арк.77]. А 16 — 19 вересня перевозить усе інститутське майно до духовної семінарії.

Саме в цей складний час для існування учительського інституту його директор виїздить до Києва з метою вирішення проблеми в урядових кабінетах. Але й там він не отримав «уверения, что это осуществится». 24 вересня О. Фльоров знову звертається до губернського старости та керівництва губернської земської управи. Пояснюючи складне становище, в якому опинився учительський інститут, О.Фльоров прохає допомогти перевести з приміщення духовної семінарії Рівненський військово-

вий шпиталь, що займав значну її територію. В існуючих умовах неможливо розмістити навчальні класи та гуртожиток інституту [18, арк.32]. 8 листопада 1918 р., звертаючись до Чернігівської губернської реквізачійної комісії, директор інституту О.Фльоров просить допомоги якомога раніше звільнити будівлю лікарні в духовній семінарії, де проживали сестри милосердя Рівненського шпитало. О.Фльоров пропонував знайти для них у місті 2 квартири по 3-4 кімнати кожна [19, арк.32].

Саме через відсутність навчального приміщення (у будівлі духовної семінарії учительському інституту було надано дві кімнати) своєчасно розпочати навчальні заняття було неможливо. Лише в середині жовтня розпочали їх з випускним третім курсом [20, арк.20]. Два перші курси в першому півріччі не навчались.

На півроку розтягнувся прийом документів вступників. Почали їх приймати з 12 липня 1918 р. і продовжували аж до початку лютого 1919 р. Вступних іспитів не проводили, відбувався конкурс атестатів [21, арк.4].

Значні зміни в суспільному житті України відбувалися наприкінці 1918 - початку 1919 р. Переможне розгортання збройного антигетьманського повстання змусило голову Української держави П. Скоропадського 14 грудня 1918 р. зректися влади та емігрувати. Залишали українські землі також і німецько-австрійські війська. До державного керівництва прийшла Директорія УНР. Але її влада у загальноукраїнському масштабі тривала недовго. Уже 12 січня 1919 р. війська Директорії залишили Чернігів. У місті почав діяти військово-революційний комітет як тимчасовий надзвичайний орган нової більшовицької влади. Усі зміни, що відбувались у цей час у м. Чернігові, позитивно вплинули на вирішення питання розміщення учительського інституту. Ще наприкінці 1918 р. Баварська етапна комендатура покинула місто і звільнила займані нею приміщення. Але на їх місце прибули керівники військових підрозділів Директорії, які 12 січня також залишили приміщення.

На прохання учительського інституту комісія з освіти військово-революційного комітету 18 січня 1919 р. дозволила зайняти другий поверх колишнього дворянського пансіону [22, арк.1]. Саме в цей час новою владою був звільнений з посади директор О. Фльоров, який з 15 березня 1919 р. продовжував працювати викладачем педагогіки.

21 січня 1919 р. педагогічна рада учительського інституту вирішила, що повернутий лише другий поверх будови не задовольняє потреби інституту, тому педколектив звернувся до комісії з народної освіти Чернігівської губернії з проханням надати інституту й великий флігель пансіону-притулку [23, арк.2], а також передати в користування меблі, що залишилися від попередників [24, арк.3]. 28 січня 1919 р. військово-революційний комітет видав на виділені учительському інституту приміщення квартирний ордер [25, арк.2зв].

Із встановленням радянської влади в Україні відбувалась і реорганізація педагогічних навчальних закладів. На основі вивчення досвіду організації освіти у Москві та Петрограді колегія Чернігівського губернського відділу народної освіти за участю представників Чернігівського і Глухівського учительських інститутів та представників учительських семінарій вирішила учительські інститути реформувати у педагогічні. 14 вересня 1919 р. проект реформи інститутів був поданий на розгляд ради робітничої і селянської оборони України, який був затверджений нею. Внаслідок цього у Чернігові з вересня 1919 р. почав працювати педагогічний інститут [26, с.7]. Саме у цей час вуз змінив і місце свого перебування — перейшов до приміщення колишнього реального училища, яке у зв'язку з реорганізацією структури навчальних закладів було закрито. Будівля була двоповерховою, з напівпідвальним поверхом, загальна площа приміщень становила 1311 кв. саж. [27, арк.59] і була цілком достатньою і пристосованою для навчального закладу. Окрім будинку, за інститутом було закріплене дворище в 1699 кв. саж. землі під городом [28, арк.83].

Проте у статусі педагогічного інститут працював недовго. Уже восени 1920 р. він був трансформований у інститут народної освіти. Вперше за час свого існування

інститут мав достойне приміщення. Для різних потреб використовувались 34 кімнати. З них під аудиторії було відведено 5 кімнат, 22 приміщення були навчально-допоміжного призначення, 3 кімнати займали студентські організації, одне було відведене для актового залу, один кабінет займав ректор, одне приміщення займала викладацька і одне — канцелярія. Хімічна лабораторія займала 2 кімнати; фізичний кабінет — 2 кімнати, педагогічний музей займав 10 кімнат, малювальний клас і студія — 2 кімнати, майстерня — одну кімнату, кабінет мови був один, бібліотека займала 3 кімнати і семінарська кімната була одна [29, арк.84-87].

У 1928 р. інституту додатково був передане приміщення радпартшколи (колишня будівля духовної семінарії). Крім того, в розпорядженні інституту було ще три будинки, в одному з яких розміщувалася бібліотека, а в двох інших обладнано гуртожитки. У зв'язку з тим, що всі студенти повинні були проходити практику в сільському господарстві, інституту були передані землі колишнього Троїцького монастиря (близько 13 га, у тому числі 9,3 га саду) [30, с.18]. Саме період 20-х років у історії інституту був одним із найкращих. У цей час органи місцевого самоврядування звернули увагу на єдиний у місті інститут і створили належні умови для його роботи. Проте цей сприятливий час був недовгим.

Наприкінці 20-х — початку 30-х років відбуваються нові реформування у системі освіти. З 22 липня 1930 р. Чернігівський інститут народної освіти було перейменовано на інститут соціального виховання, що мав готувати педагогів для другого концентру трудової школи, школи селянської молоді та фабрично-заводських семирічок.

Погіршення умов роботи інституту розпочалося з 1933 р., коли у зв'язку з потребою партійно-комсомольської підготовки кадрів для роботи в сільському господарстві в Чернігові була створена Вища комуністична школа, якій було передано головний корпус інституту по вулиці К.Маркса, № 5 (нинішнє приміщення кооперативного технікуму). Навіть постало питання про місцеперебування інституту соціального виховання. Існувала думка перевести його до м. Конотопа, який входив тоді до складу Чернігівської області. Проте наперекорні 1933-34 навчального року інститут було вирішено залишити в Чернігові [31, с.25]. Він продовжував перебувати в частині будинку по вул. Селюка, № 34 (ця вулиця з часом була перейменована на вул. Свердлова, а нині — Гетьмана Полуботка). На першому поверсі були бібліотека, кілька кімнат гуртожитку, магазин, їдальня. На другому поверсі розміщувалися аудиторії і навчальні кабінети. Третій поверх було відведено під гуртожиток. Умови для навчальної роботи і побутові умови студентів значно погіршились. Гуртожиток був обладнаний кустарними довгими столами й лавами. Приміщення не опалювалось, система центрального опалення не працювала, на заняттях і в гуртожитку студенти сиділи в шапках, одягнені [31, арк.25].

Проте у довоєнний період було зроблено ремонт навчальних і житлових приміщень, гуртожитки обладнано меблями, при інституті відкрито лазню, пральню, перукарню. Їдальня була забезпечена продуктами, внаслідок чого значно поліпшилась якість харчування студентів, а також покращились і умови навчальної їх діяльності. Цього було досягнуто за безпосередньої участі в будівельних і ремонтних роботах працівників та студентів вузу.

До війни інститут був розміщений у частині будинку на розі вулиць Селюка, буд. №34 та 1-го Травня, буд. №2 (нині — вул. Гетьмана Полуботка, буд. №40). Тут був ще й цегляний флігель, у якому проживали сім'ї викладачів. Інститут також мав власний чотириповерховий гуртожиток на 400 чоловік, побудований у 1937/1938 навчальному році по вулиці Попудренка №85 [32, арк. 23в.].

На початку Вітчизняної війни інститут як навчальна одиниця не був евакуйований, і увесь його штат був звільнений з роботи. Всі викладачі і співробітники отримали повний розрахунок та трудові книжки. У період німецької окупації інститут не працював. Через кілька днів після початку війни приміщення інституту по вул. Селюка №34 було зайнято під військовий шпиталь, а інститут перебазувався

у приміщення колишньої Вищої комуністичної сільськогосподарської школи по вул. К.Маркса, №5 (нині приміщення кооперативного технікуму) [33, с.36].

Уже у вересні-жовтні 1941 р. великих збитків зазнали приміщення, які належали інституту. Після бомбардувань були зруйновані навчальні корпуси і будівля студентського гуртожитку, були знищені буквально всі цінності інституту: бібліотека, лабораторії, кабінети.

Від нацистських окупантів Чернігів був звільнений 21 вересня 1943 р. Місто було майже повністю зруйноване. Всі державні і громадські будови лежали в руїнах.

За таких складних умов доводилося відроджувати Чернігів і в тому числі Чернігівський державний учительський інститут. Діяльність його було поновлено з 23 квітня 1944 р. постановою Ради Міністрів УРСР №407 від 22 квітня 1944 р. Він був відновлений як дворічний навчальний заклад у складі двох факультетів — історичного і мовно-літературного з двома відділеннями: української мови і літератури та російської мови і літератури, із стаціонарним і заочним відділеннями (термін навчання на заочному відділенні становив три роки). Інститут мав готувати вчителів історії, мови та літератури (української та російської) для 5–7 класів неповної середньої школи [34, арк.1-13в].

З 4 липня 1944 р. розпочався процес прийому студентів на перший та другий курси історичного та мовно-літературного факультетів. Але за відсутності власного приміщення вступні іспити абітурієнтів були проведені у 5-ій Чернігівській міській школі. Вже 8 вересня 1944 р. наказом директора інституту №40 студентами другого курсу стаціонарного відділення було поновлено 59 чоловік, а на перший курс зараховано 28 студентів [35, арк.11].

Спочатку інститут розмістився у маленькому будинку колишнього складського інститутського приміщення, що зберігся серед руїн довоєнного навчального комплексу. Студенти і співробітники власними силами виготовляли столи, парти, вставляли вікна і двері, ремонтували приміщення. У наказі директора інституту №49 від 15 жовтня 1944 р. з цього приводу зазначалося: «З цього року почав у Чернігові функціонувати Учительський інститут, до якого на два факультети — літературно-мовний і історичний — зараховано 420 студентів, більшість з яких зараз ретельно працює над відбудовою вищого учбового закладу». Щоб зменшити житлову кризу, сім студенток-ентузіасток за власною ініціативою під керівництвом заступника директора з адміністративно-господарської частини Беляєва Ф.М. за короткий термін відбудували приміщення для гуртожитку в згорілому корпусі інституту. За прикладом цих сімох ентузіасток організувалась нова група студенток, яка відбудовувала інше приміщення [36, арк.18].

Власними силами, за відсутності належного фінансування співробітників та студенти відбудовували зруйновані приміщення довоєнного інституту. У 1944 р. на ремонт колишнього будинку учительського інституту було, згідно з фінансовим звітом інституту, з 1 червня по 1 жовтня витрачено 2200 крб. Але вказана споруда була передана Народному комісаріату освіти УРСР, а інституту, рішенням Чернігівського облвиконкому від 13 листопада 1944 р., надавалось приміщення по вул. Авіації, буд. №26 (колишня школа сліпих), яке не відповідало вимогам вищого навчального закладу, але дозволяло розпочати навчання. У цьому корпусі 16 листопада 1944 р. в умовах воєнного часу після трирічної перерви Чернігівський державний учительський інститут відновив навчальний процес [37, арк.25-26зв.].

Ця споруда мала 34 навчальні та службові кімнати, які зовсім не відповідали вимогам вищого навчального закладу. Її площа становила 2463 м², в тому числі 2075 м² — корисної. Тут було 11 аудиторій, створено 2 кабінети, під бібліотеку було відведено 2 кімнати [38, арк.15зв]. Одну кімнату (48 м²) було відведено під гуртожиток, у якому мешкало 20 студентів. 250 студентів мешкало по приватних квартирах [39, арк.23зв.].

Нетривалим було перебування інституту і у цьому приміщенні. 10 жовтня 1945 р. йому було надано триповерховий корпус колишньої середньої школи №16 по вул.

Ласаля, буд. 1 (згодом — вул. Свердлова, 53; нині — вул. Гетьмана Полуботка, буд. 53), яке менше постраждало від руйнувань. У ньому розпочався новий 1945/1946 навчальний рік, у ньому проводився й проводиться нині навчальний процес. Воно мало необхідну кількість кімнат та центральне опалення, однак потребувало негайного ремонту [40, арк.45].

Адміністрація інституту до середини 1950-х років робила неодноразові спроби домогтися від місцевих органів влади, Наркомосу УРСР, а потім і Міністерства освіти УРСР проасигнувати відбудову постраждалих довоєнних навчального корпусу інституту та гуртожитку, тобто намагалась повернути власні приміщення. Проектна організація склала проектно-кошторисну документацію.

У 1946 р. каркас будинку гуртожитку по вул. Попудренка був переданий для відбудови облцукротресту та облспиртотресту, але через відсутність фінансування вони припинили роботу. В 1948 р. постановою Чернігівської міськради цей будинок було повернено інституту.

У гуртожитку вже були виконані такі роботи: покрито залізом дах, повністю закінчено міжповерхові перекриття, частково виготовлені вікна та настелена підлога, територія студентського гуртожитку обнесена огорожею. Вартість зробленої роботи становила 180 000 крб., а для завершення робіт потрібно було ще 800000 крб. Проте Міністерство освіти асигнувань на відбудову студгуртожитку не дало, в зв'язку з чим будинок постановою Чернігівського облвиконкому був переданий облспоживспілки для відбудови та організації кооперативного технікуму [41, арк.7].

Приміщення інституту по вул. Селюка, 34 місцевими органами влади було передано для завершення відбудови військовим [42, арк.80], і з 1964 року там почав функціонувати військовий шпиталь.

Отже, основними вадами матеріально-технічної бази інституту впродовж всього відбудовчого періоду залишались відсутність студентського гуртожитку, гостра потреба у транспортних засобах, відсутність необхідної кількості книг за спеціальностями та упорядкованого бібліотечного фонду, сучасного оснащення кабінетів та лабораторій. До того ж не було вирішено питання про відбудову зруйнованих під час війни приміщень довоєнних навчального корпусу та студентського гуртожитку, хоча проектно-кошторисна документація була своєчасно підготовлена для проведення необхідних робіт. А самі приміщення були передані на відбудову та користування установам інших галузей господарства.

У період післявоєнної відбудови інституту належали: триповерховий навчальний корпус по вул. Ласаля, 1, одноповерховий спортивний зал по вул. Селюка, 34 та флігель у довоєнній садибі інституту по вул. 1 Травня, 2 [43, арк.1-2].

Із зростанням контингенту студентів питання гуртожитку ставало ще гострішим. У 1950/1951 навчальному році вже 410 студентів проживало на приватних квартирах. Навчальний корпус не задовольняв потреби навчального процесу [44, арк.44]. Керівництво інституту зверталось до Міністерства освіти УРСР з проханням відбудувати будинок, в якому інститут був розташований до війни. Спроби керівництва інституту покращити житлові умови студентів і викладачів не знаходили підтримки у Києві — Міністерство освіти УРСР не надавало коштів на відбудову гуртожитку і навчального корпусу.

На середину 1950-х рр. об'єктивно назріли зміни статусу та структури вузу. У 1954 р. за рішенням колегії Міністерства освіти УРСР Чернігівський учительський інститут було реорганізовано у педагогічний з такими факультетами і спеціальностями: фізико-математичний з п'ятирічним терміном навчання (спеціальності — математика і фізика); мовно-літературний з чотирирічним терміном навчання (спеціальність — українська мова і література та російська мова і література) [45, арк.1]. Проте у 1954/1955 навчальному році вуз продовжував працювати за програмою учительського інституту [46, арк.25].

Протягом 1957–1960 р. до діючого на той час навчального корпусу було зроблено дві добудови — з актовю та спортивною залами, аудиторіями. Будівництво здій-

снювалося за рахунок місцевого бюджету. Велику допомогу в будівництві інституту надали студенти. Кожна академічна група зобов'язалася відпрацювати по 2,5 тис. год. Перший корпус був уведений в експлуатацію вже в 1959 р. У наступному році було закінчено і другий корпус. У нових корпусах створені кабінети, аудиторії; фізичні лабораторії обладнані найновітнішим устаткуванням, приладами, начинними посібниками. У новому корпусі було відведено відповідну кількість кімнат для індивідуальних і групових занять з музики, хорознавства, диригування, теорії музики тощо. У зв'язку з введенням в експлуатацію нової спортивної зали були створені сприятливі умови для фізичного виховання студентів, спортивних занять і фізкультурно-масової роботи. Справжнім проривом у забезпеченні культурно-масової роботи стало введення в експлуатацію актовій зали на 600 місць [47, арк.4].

Розширення навчальних площ продовжувалось і в 60-і роки. У 1967 р. було розпочато будівництво нового навчального корпусу, який здано в експлуатацію в 1969 р. Загальна площа аудиторій, бібліотеки, читальних залів, їдальні, кабінетів суспільних дисциплін, лабораторій та адміністрації становила 7740 квадратних метрів [48, арк.5]. Активну участь у будівництві брали й студенти.

У подальшому керівництво вузу вишукувало способи розширення площ навчальних приміщень. Так, у 1981-1982 рр. отримали на правах орендного утримання колишню будівлю Чернігівського районного комітету КПУ для розширення навчальної бази факультету фізвиховання [49, арк.2].

Упродовж 1981-1982 рр. вуз збудував їдальню, розраховану на 300 відвідувачів. Її робота розпочалася вже у вересні наступного 1983 р., а реконструйоване приміщення колишньої їдальні було передане під аудиторний фонд факультету загальнотехнічних дисциплін і праці [50, арк.71].

На кінець 80-х рр. у розпорядженні інституту були навчальні і спортивний корпуси, 2 навчальні майстерні, санаторій-профілакторій на 50 місць, спортивно-оздоровчий табір на 200 чол., їдальня, 4 гуртожитки (загальна площа гуртожитків — 24220 кв.м., житлова — 10905 кв.м.), де мешкали 2005 чол. Працювали бібліотека, кімната-музей Т.Г.Шевченка, кімната-музей спортивної слави Чернігівщини [51, арк.12,15]. Проте інститут продовжував працювати у дві зміни.

Керівництво вузу не припиняло спроб знайти порозуміння з урядовими установами та органами місцевого самоврядування з питань будівництва нового приміщення для педагогічного інституту. У другій половині 80-х років така споруда могла з'явитися у м. Чернігові і повною мірою задовольнити потреби вузу. Був розроблений проект цієї будови [52, с.85]. Але не склалось... На місці, де мали стояти навчальні корпуси, вже височать багатоповерхові житлові будинки.

Не можна сказати, що обласне та міське керівництво забувало про проблеми педагогічного інституту. В 1992 р. для потреб історичного факультету була передана будівля, розташована в історичному центрі міста. До революції 1917 р. у цьому будинку був готель М.Бодаєва, у тридцяті роки — НКВС, у повоєнні роки у ньому розташовувалось управління внутрішніх справ області. Приміщення вмістило близько 800 студентів стаціонару, понад 50 викладачів, сектор польової археографії (складова Інституту археографії АН України, створеного у 1991 р.), покликаний збирати, вивчати і видавати документальні джерела з історії України [53].

За радянських часів питання про повернення педагогічному інституту приміщень, які належали йому (колишньої духовної семінарії), неодноразово ставились перед місцевими органами влади. Проте у владних кабінетах говорили, що військовому відомству для багатотисячної армії був потрібний шпиталь. Вихід із цього становища вони вбачали у будівництві нового навчального корпусу. Але минав час, а його будівництво так і не було розпочате.

З утворенням незалежної держави України змінилася військова доктрина. Відпала потреба в існуванні численної армії. Разом з тим галузевий принцип у медичному обслуговуванні населення змінюється на територіальний, коли громадяни лікуються за місцем проживання, а не роботи. Не є військовою таємницею і те, що

Чернігівський військовий шпиталь нині напівпорожній. Тому питання повернення приміщень колишньому їх власнику нині стало особливо актуальним. Для його розв'язання потрібне рішення не лише місцевих владних органів, а й Кабінету Міністрів України. Ось тому в автора статті, а також і у всього великого колективу професорсько-викладацького складу та студентів університету виникає єдине запитання до вищезгаданих органів: «Чи не настав час повернути?».

1. Державний архів Чернігівської області (далі — Держархів Чернігівської обл.), ф.980, оп. 1, спр. 5, 16 арк.
2. Там само.
3. Там само, спр. 3, 147 арк.
4. Держархів Чернігівської обл., ф.Р-608, оп. 1, спр. 41.
5. Там само, спр. 48, 42 арк.
6. Там само, спр. 41, 19 арк.
7. Там само.
8. Там само.
9. Там само.
10. Там само.
11. Там само, спр.47, 136 арк.
12. Там само, спр.43, 46 арк.
13. Там само.
14. Там само.
15. Там само, спр. 47, 136 арк.
16. Там само.
17. Там само.
18. Там само, спр.43, 46 арк.
19. Там само.
20. Там само, спр. 50, 28 арк.
21. Там само, спр. 42, 22 арк.
22. Там само.
23. Там само.
24. Там само.
25. Там само, спр. 76, 5 арк.
26. Півстоліття невтомної праці: Нарис історії Чернігівського педагогічного інституту ім. Т.Г.Шевченка. — К., 1966, 100 с.
27. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-608, оп. 1, спр. 125, 168 арк.
28. Там само.
29. Там само.
30. Півстоліття невтомної праці: Нарис історії Чернігівського педагогічного інституту ім. Т.Г.Шевченка. — К., 1966, 100 с.
31. Там само.
32. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-608, оп.2, спр. 4.
33. Півстоліття невтомної праці: Нарис історії Чернігівського педагогічного інституту ім. Т.Г.Шевченка. — К., 1966.
34. Архів Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка, ф. Р-608, оп.2, спр. 1.
35. Там само.
36. Там само.
37. Там само.
38. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-608, оп.2, спр 3, 95 арк.
39. Там само, спр. 13, 31 арк.
40. Там само, спр. 10, 103 арк.
41. Там само, спр. 55, 8 арк.

42. Там само, спр. 3.
43. Там само, спр. 33, 31 арк.
44. Там само, спр. 51, 45 арк.
45. Там само, спр. 139, 58 арк.
46. Там само, спр. 169, 409 арк.
47. Там само, спр. 262, 160 арк.
48. Там само, спр. 542, 148 арк.
49. Там само, оп. 1, спр. 1154.
50. Там само, спр. 1042.
51. Там само, спр. 1184.
52. Боровик А. Чернігівський учительський інститут (1916–1919 рр.) // Сіверянський літопис. — 2006, №2, с.76-87.
53. Сапон В. У істориків — свій навчальний корпус // Деснянська правда. — 1992. — 3 вересня.

В статтє рєчь идєт о проблемєх обєсєчєннєя учєбнѝмнєя помєщєннєямнєя Чєрннєговского национального педагогического университета имени Т.Г.Шевченко за весь период его существования, начиная от учительского института.

The article focuses on the problems of provision of educational premises of the Chernihiv national pedagogical university named after T.H. Shevchenko during its existence.

